

Čítání fotonů a jeho aplikace

R. Šípošová, Bilingválne slovensko-španielske gymnázium, Nové Mesto nad Váhom, Športová 41, raquelsiposova@gmail.com

A. Zymin, Škola Velvyslanectví RF v ČR, Krupkovo nám.1, Praha 6, anzymin@gmail.com

E. Yaroslavtseva, Gymnázium Jana Keplera, Parlářova 2, Praha 6, dmivit98@gmail.com

Abstrakt

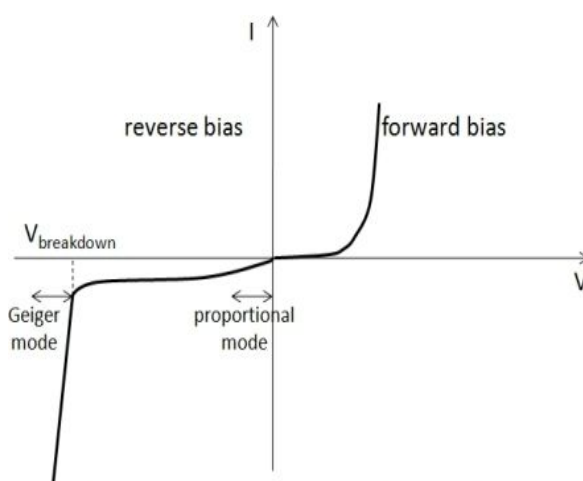
Tato práce představuje metodu čítání jednotlivých fotonů, která umožňuje detekci světla po kvantech. Naším cílem bylo provést několik experimentálních pokusů a vyřešit pár úloh pomocí metody čítání jednotlivých fotonů. Provedli jsme měření indexu lomu skla, jeho tloušťky a vzdálenosti několika skel od sebe.

1 Úvod

Metoda čítání jednotlivých fotonů je založena na principu detekce kvant světla takzvaným kvantovým detektorem. Při měření touto metodou se jako zdroj fotonů využívá laser pracující v impulzním režimu. Schopnost detekovat extrémně slabé signály úrovně jednotlivých fotonů umožňuje využití ve vesmírném výzkumu, při měřeních vzdáleností, při měřeních znečištění atmosféry, v astronomii, a v mnoha dalších oborech. Nevýhoda této metody spočívá v tom, že nemůžeme měřit rychle se měnící děje, protože potřebujeme provádět opakovaná měření pro získání potřebného množství dat. Výhodou je, že nám metoda umožňuje získat velice přesné výsledky (např. měření vzdálenosti Země-Měsíc bylo provedeno s chybou 150 mikrometrů).

2 Princip

Jako zdroj záření jsme používali zelený laser o vlnové délce 532 nm, ze kterého vycházely krátké světelné impulzy o délce 600 pikosekund, jež byly následně zachytávány na detektoru. Pro detekci fotonů používáme detektor s křemíkovou lavinovou fotodiódou zapojenou v Geigerově módu (zapojenou v závěrném směru). V grafu 1 je znázorněna Volt-Amperová charakteristika pro lavinovou diodu. V propustném směru (forward bias) je proud ze začátku velmi malý, po překročení prahové hodnoty pak prudce stoupá. Lavinová fotodioda v námi použitém detektoru je zapojená v závěrném směru (reverse bias). V tomto stavu neprochází diodou žádný proud, až do okamžiku překročení průrazného (breakdown) napětí. Ani poté však při mírném

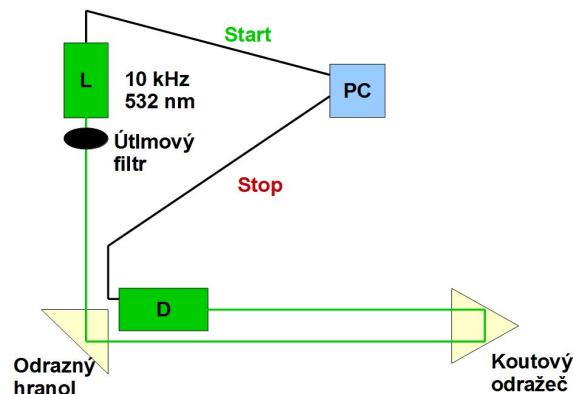

Obr. 1: VA charakteristika fotodiody

překročení průrazného napětí proud diodou neprochází, dioda je však v tomto režimu citlivá na jakýkoliv vzruch (signálový foton, termálně excitovaný elektron, foton z pozadí). Detekce fotonu spustí lavinový průraz, jehož výsledkem je velký proudový impulz, který můžeme detekovat.

3 Experimenty

Základem našeho miniprojektu byly 4 jednoduché experimenty, prováděné podle schématu na obr. 2. Laserové impulzy byly emitovány o frekvenci 10 kHz a použité bylo zelené

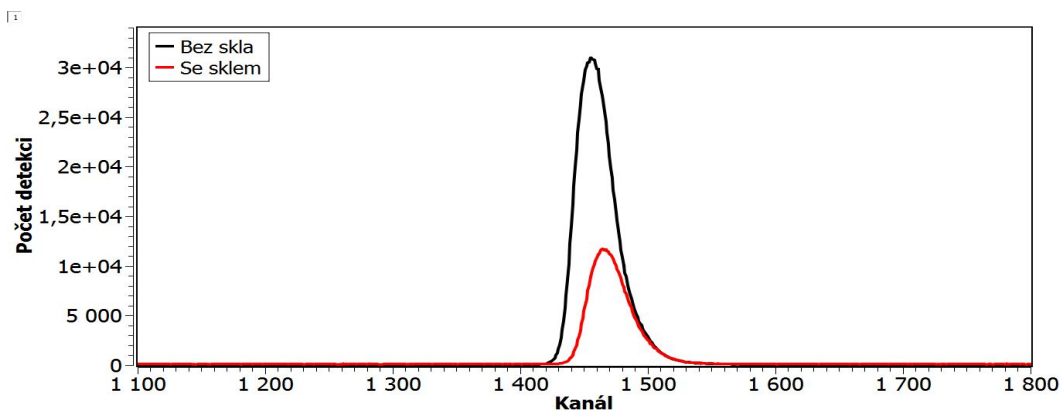

Obr. 2. Experimentální uspořádání

světlo o vlnové délce 532 nm. V okamžiku vyslání impulzu se spustil start měření času. Posléze se svazky fotonů odrazili od odrazného hranolu a dopadly na koutový odražeč, který odrazil svazek fotonů paralelně směrem k detektoru, který ho následně zachytil. To byl impulz stop pro zastavení měření času.

Měření indexu lomu

Po řešení této úlohy jsme museli najít index lomu skla, které stálo mezi odrazným hranolem a koutovým odražečem a zároveň mezi odražečem a detektorem. Po měření tloušťky skla jsme vyjádřili index lomu vstahem: $\eta = \frac{c}{v_e} = \frac{2d + \Delta t c}{2d}$, kde v_e je rychlost světla ve skle a d je tloušťka skla. Konečný výsledek vyšel: $\eta = 1.73$

Obr.3: Měření indexu lomu

Píky v grafu na obr. 2 odpovídají detekovaným fotonům z laseru a mají posunutá maxima o hodnotu Δt , danou rozdílem zpoždění optického svazku při měření se sklem a beze skla.

Měření tloušťky skla

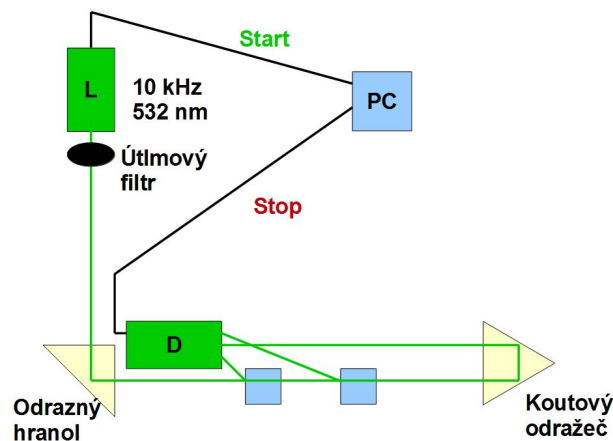
Tato úloha byla v podstatě opakem k předchozímu experimentu. Používali jsme výše odvozený index lomu skla a s jeho pomocí jsme vyjádřili jeho tloušťku jako:

$$d = \frac{\Delta t c}{k-1}$$

Měření bylo provedeno poměrně přesně, chyba byla přibližně $\Delta d = 0.3\text{cm}$ oproti metrem určené vzdálenosti.

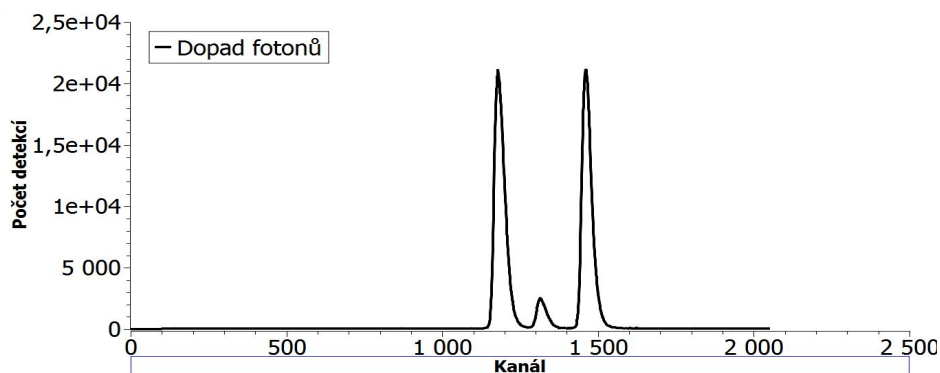
Měření vzdálenosti odrazných ploch

Toto měření je podobné měření vzdálenosti vrstev v atmosféře, kde se paprsek odráží od jednotlivých vrstev mraků a po částech se vrací zpět. Umožňuje nám to studium struktur a rozložení vrstev atmosféry. Pro simulaci vrstvy atmosféry jsme použili několik sklíček. Vzdálenost mezi nimi jsme vyjádřili jako $s = 0,5\Delta t c$, kde Δt je rozdíl časů dopadu fotonů z různých sklíček.

Obr. 4: Experimentální uspořádání pro měření odrazů

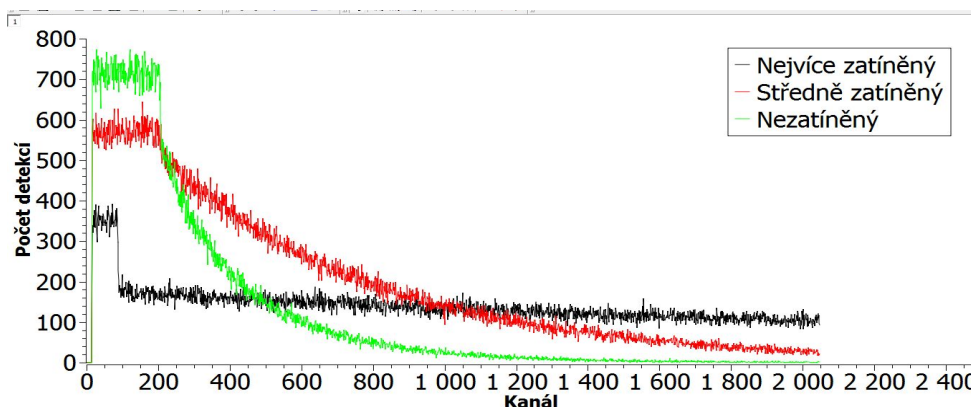
Výsledky měření jsou znázorněny na obrázku 5, kde první dva píky zleva odpovídají odrazům od skleněných ploch. Různá četost (velikost) v naměřených maximech odpovídá různé intenzitě odrazů.

Obr. 5. Graf měření vzdálenosti skleněných destiček

Měření světelného šumu

Naším posledním experimentem bylo měření šumu v místnosti a vliv intenzity dopadajících fotonů na fotodiodu. Rozebírali jsme 3 případy intenzity světelného záření. Když byl detektor nezastíněný, dopadalo na něj nejvíce fotonů a proto byla vyšší pravděpodobnost detekce na začátku detekčního okna. S rostoucím časem po otevření detekčního okna však v případě vysokého intenzity pravděpodobnost detekce exponenciálně klesá. Když se množství dopadajících fotonů sníží, závislost se postupně stává lineární a klesá pozvolněji, z čehož se dá usoudit, že pro dosažení vyšší přesnosti měření je lepší slabší signál.

Obr.6. Měření světelného šumu

4 Shrnutí

V našem miniprojektu jsme se zaměřili na metodu čítání jednotlivých fotonů a její aplikaci. Provedli jsme také serii měření a experimentů. V prvním experimentu jsme úspěšně změřili index lomu skla, posléze určili tloušťku delšího skla a také jsme změřili jednotlivé vzdálenosti mezi skly. Nakonec jsme sledovali chování fotodiody při různé intenzitě světelného záření.

Poděkování

Chtěli bychom poděkovat organizačnímu týmu Týdne Vědy, našim supervizorům Ing. Pavlovi Linhartovi, Ing. Vojtěchu Michálkovi a prof. Ing. Ivanovu Procházkovi, DrSc., že nám věnovali svůj čas, za podporu a za to, že byli ochotní vysvětlit nám některé věci hodně krát za sebou.

Reference:

- [1] VACEK M- MICHÁLEK V.: Photon counting altimeter and lidar for air and space borne applications
- [2] Wikipedie: https://cs.wikipedia.org/wiki/Single-photon_avalanche_diode
- [3] IVAN PROCHÁZKA, KAREL HAMAL, BRUNO SOPKO, JOSEF BLAŽEJ: Polovodičové detektory jednotlivých fotonů: příspěvek ČVUT k mezinárodním kosmický projektům